

MARCSÁK GERGELY

„...s egy reggel nem volt már Magyarország”

A nemzeti sorskérdés és az egyéni létértelmezés párhuzama Vári Fábián László *Változatok a halotti beszédre* című versében

Másodpercnyinek tűnő életünk helye a végtelen időben, és a létezés oka, értelme örök témája az irodalomnak. Az egyén számára fontos a múlt és a jelen összefüggése, a sorsszerűség kérdése. A legtöbb esetben pedig, ami fontos az ember számára, fontos az emberi közösség, például a nemzet, a nemzetiség számára is. És igaz ez a kárpátaljai magyar közösségre is, hiszen ez a nemzetiség – folytonos fizikai és szellemi veszélyeztetettsége okán – önazonosságát, a szülőföldön való létezés jogát a múltban kutatja. Kovács Vilmost idézve: „...málló szirtbe temesetek, / fejem alatt korhadt nyereg, / két lábamnál lócsont sárgul – / ősi jognak bizonyoságul...” (*Verecke*). Írásomban arra szeretnék rávilágítani, hogy Vári Fábián László *Változatok a halotti beszédre* című verse milyen olvasati lehetőségeket rejt a nemzeti, nemzetiségi és egyéni sors kérdéseinek vizsgálatá során.

Penckófer János hívja fel a figyelmet tanulmányában arra, hogy Vári Fábián László munkásságának vizsgálatát „a költői személyiség”, a történelmi és társadalmi előismeretekkel bíró „szerző személye” és a „lírai én” keveredése teszi igazán izgalmassá. Penckófer szerint „...költeményeiben az(ok)on a hang(ok)on szólal meg a »lírai én«, amely(ek)ben a nemzet(rész) egésze vélheti hallani a saját (történelmi) hangját”. Majd felteszi a választott témám szempontjából kitüntetett jelentőségű kérdést: „Tettenérhető-e az a szituáció, ahol »már« nem egyéni a probléma?”¹ Vélhetően nem érhető tetten, vagy legalábbis nem markáns választóvonalak mentén, hiszen egyén és közösség problémái egyszerre mutatkoznak meg a meszerien megszerkesztett, gazdag motívumvilággal árnyalt verssorokban.

A tanulmány szerzője idézi Görömbei Andrást is, aki szerint Vári Fábián László „igen kevés szavú köl-

tő”², de helytállóan tűnik a gondolat továbbfűzése, amely megállapítja, hogy a szűkszavú kifejezésekből meglepően „expresszív erővel villan föl”³ egy-egy költői kép. A szikár kifejezésmódot magyarázhatjuk többek között a költői pályán igazodási pontnak tekinthető és indító erejű népköltészet letisztultságával, a publikációs lehetőségek politikai okokból történt beszűkítésével a pályakezdés utáni évtizedekben, de – Bertha Zoltánnal egyetértve – azzal is, hogy „a cizellált, míves szó hatásába vetett hit” domináns szerepet játszik az életműben, ahol a mindek felett álló „szépségigény az illúziótlan igazmondás szándékával mélyül és teljeseedik”⁴.

Ha Pécsi Györgyi gondolatmenetét követjük, úgy tűnhet, „érvényes, saját jogú” költészetet csak úgy terem az alkotó, ha levetkőzi „a népi, a nemzeti kisebbségéért felelősséget vállaló elkötelezett költő megtépázott és megviselt attribútumait”⁵. Pedig ezt a költői szerepet, akár önként vállalt, akár a születés helye és a szocializációs közeg „szabta rá” az alkotóra, levetkőzni nem lehet. Álljon itt két gondolat ennek alátámasztására. Az első éppen Vári Fábián Lászlótól való – a költő Penckófer Jánossal folytatott beszélgetéséből idézek: „Az egyénnek [...] többnyire alárendelt szerepe van a szűkebb és tágabb közösségi szintekkel szemben annak ellenére, hogy azok minőségi ismérvei (identitástudat, kultúra, gazdasági helyzet) elsősorban az egyes személyek, vagyis az »alapszöveg« magával hozott értékeiből állnak össze.”⁶ Vári Fábián ezt az „alárendelt szerepet” egyéni-személyes és alkotói mivoltában is vállalja, mint látható, társadalmi törvényszerűségnek tekinti, és verseinek többsége is erről a felelősségtudatról tanúskodik. A második gondolatmenet Kovács Vilmosé: „Egy közösség, ha magáénak tudja, szószólójának tekinti az író, bizonyos esetekben kényes, de megkerülhetetlen közéleti feladatokat ró rá.”⁷ Hogy Kovács Vilmos neve – tár-

1 PENCKÓFER János: *Emléklüktetés avagy a hűségre gondol egy kárpátaljai. Vári Fábián László költészete = Nemzetiségi magyar irodalmak az ezredvégen* (szerk. GÖRÖMBEI András), Debrecen, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, 2000, 490.

2 GÖRÖMBEI András: *Kisebbségi magyar irodalmak (1945–2000)*, Debrecen, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, 2001, 324.

3 PENCKÓFER János: i. m., 493.

4 BERTHA Zoltán: *Szépség és méltóság*, Együtt – irodalom, művészet, kultúra, 2006/1., 52.

5 PÉCSI Györgyi: *Olvasópróbák = A „bajvivő vonulat örököse...” Vári Fábián László hatvan éves (összeállította: CSORDÁS László és DUPKA György)*, KMMI-füzetek, Ungvár, 2011, 33.

6 VÁRI FÁBIÁN László: *Verset, ne ocsmány varangyot!* (interjú, beszélgetőtárs: PENCKÓFER János) = V. F. L.: *Jég és korbács (versek 2002–2010)*, Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2010, 85.

7 M. TAKÁCS Lajos: *„Lépteimet piros öklű plakátok vigyázták”. Dokumentumok Kovács Vilmosról*, Alföld, 1989/6., 35.

sadalmi szerepvállalása által – milyen szorosan kapcsolódik a kárpátaljai polgárjogi mozgalom megszületéséhez, fölösleges bizonygatni. Egy közösség szószólójának lenni általában nem hálás szerep (főként a rendszerváltás előtti években nem volt az), de az alkotó értelmiség számára magától értetődő feladatot jelent. A továbbiakban arra szeretnék rámutatni, hogy éppen a *Változatok a halotti beszédre* című vers, amelyben Pécsi Györgyi a „kárpátaljaizás” ellenében az „érvényes, saját jogú” költészet megteremtésének bizonyítékát látja, egyéb értékei mellett közösségi érvényű üzenetet hordoz: jelen van benne a XXI. századi nemzetféltség gondolata.

A vers jelentőségét az életművel foglalkozó szerzők mind elismerik és kiemelik. Papp Endre a költőről szóló monográfiájában „reprezentatív” alkotás-ként tekint rá, amely szerinte a „jövő antológiáiban” képviselni tudná Vári Fábíán László líráját; olyan összegző versnek tartja, melyben „egy családtörténet keretében a lírikus pátriájának sorsa”⁸ is megelevenedik.

„...mert az olyan nemzetségnek, amely száz év magányra van ítélve, nem adatik még egy esély ezen a világon”⁹ – így zárja híressé vált regényét a Nobel-díjas Gabriel García Márquez. Az elemzett vers családtörténete persze merőben más, mint a *Száz év magány* témája, a Buendiák regényi keretbe foglalt históriája, mégis fontos párhuzam a családi sors és a közösség története közötti kapcsolat, valamint „a magvaszakadás, az elmúlás” gondolatának nyomasztó jelenléte. Ezt a gondolatot nyugodt tárgyilagossággal fejt ki a regény narrátora és a versben szereplő lírai én egyaránt. Feltehetően a dél-amerikai regény világára utal a vers első sora is, hiszen nem véletlenül választja Vári Fábíán a ledólt büszke (család) fák virtuális élőhelyéül az „amazoni erdők”-et; az utalás pedig még direkttebbnek tűnik, ha tudjuk, hogy az esőerdők fáinak valójában nincsenek is évgyűrűik. Márpedig a lírai én később „időutazásához” használja azokat.

Hogy a címválasztásban éppen a legősibb magyar szövegemlékünkhöz nyúl vissza a költő, nem meglepő – ismerve az életmű sűrítő képességét, mely a történelem, valamint a népi és a régi egyházi műveltség bevonásával magában egyesíti évezredek kultúráink

gazdag motívumrendszerét. Ezen kívül egyetemes emberi értékeket is felmutat, a címben megjelölt *Halotti beszéd és könyörgés* teremtéstörténetének, valamint a vers első részében megjelölt bibliai Ábel alakjának mitikus világában a családfa már nem lehet csupán egy nemzetségé; az egész emberiséget szimbolizálja. Ezáltal pedig a végzetről szóló költői látomások is egyetemes érvényűek, apokaliptikus jövőképet vetítenek elénk.

Érdeemes viszont azt is megfigyelni, hogyan reflektál a cím a klasszikus irodalmi hagyományokra, milyen kapcsolatban áll a mű Kosztolányi Dezső vagy Márai Sándor *Halotti beszédével*. „Hát miért vagyok én ennyire fontos?” – teszi fel a költői kérdést Vári Fábíán László család és egyén, közösség és egyén konfliktusában, és szinte magától értetődően tárul fel Kosztolányi válasza: mert ő „milliók közt az egyetlenegy”, az egyszeri és megismételhetetlen gondolkodó entitás. Máraival pedig a hazából kiteszített alkotó keserűsége, a szétszóródás, a nyelv- és kultúravesztés felett érzett bánata rokonítja: „Négy apa után hárman maradtunk. / Félárbocon nevünk lobogója. / Jimmy Fébien fent Canadában, / s az ő öcscsének sem lesz már utóda.”

A vers négy szerkezeti egységre osztható, melyeket a szerző arab számokkal jelölve választ el, és bár a címben megjelölt *változatok* kifejezés erős tagoltságot feltételezhet, azok tartalmilag mégis szorosan összekapcsolódnak, egy gondolatmenetet fűznek egyre tovább, jól felépített és megszerkesztett írásműről tanúskodnak. Az első rész „beszippantja” az olvasót a vers különleges dimenziójába, ahol az erdőirtás okozta környezetrombolás valósága egy transzcendens világgal találkozik. Felvezeti a vers témáját, és beemeli a költeménybe a *családfa* motívumát, ami a második részben válik különös fontosságúvá.

A második, leghosszabb szerkezeti egység az ősök felkutatásának és a nemzeti történelem fontosabb álmásainak a színhelye. Itt található a Penckófer János által feltételezett pont, amely közösségivé emeli az egyén emlékezetét. Papp Endre is megfigyeli, hogy az archaizáló elemek (tűzáldozat, ördögszegek) és a neologizmusok (computertomográf, gének) keveredése egyedi stílusértékkel rendelkezik, az idősíkok szinkroniáját eredményezi, ahol egyetlen lírai énben egyesül a múlt és jelen tapasztalata, a költői személyiség és a közösség emlékezete. Óhatatlanul idekiváncozik egy újabb idézet Márqueztől: „Az élet nem az, amit az ember átél, hanem az, amire visszaem-

8 PAPP Endre: *Vári Fábíán László*, Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, 2016, 178.

9 Gabriel García MÁRQUEZ: *Száz év magány*, Budapest, Magvető Kiadó, 1971, 373.

lékszik, és ahogy visszaemlékszik rá, miközben el akarja mesélni”¹⁰. A nemzet, nemzetrészt emlékezete maga a történelem; annak jelenetei (Penckófer szavával élve) „expresszív erővel” villannak fel a versben.

A családfa történetének első, időben behatárolható alakja, mint Vári Fábán László írja, „ős üköm nemzéképtelen öccse”, akit „Bocskai vitézlkö kapitánya”-ként említ a kétszázötvenedik évgyürü környékén. Bocskai István a XVII. század elején uralkodott, ebből kiszámolható, hogy a szerző a családfa keletkezését, a család első emlékét az 1650-es évek környékére teszi. Egy nagy ugrással máris egy XIX. századi kolerajárvány idejében találjuk magunkat, amely megtizedelte a családot. A költő ezután apai nagyapjáról tesz említést, aki sok – „két fészekalja” – utódot nemzett, de a történelem viharai, a két világháború, az országcsönkítések a nemzetséget újra veszélybe sodorták. Így jutunk el napjaink siralmas állapotaihoz, ahol az atyafiság szentsége megbomlani látszik, és a világban szétszóródott rokonság sem viszi tovább a sok viszontagságot megélt család nevét. Ezt mutatja fel örökségül, végső számvetésül a vers ajánlásában említett Zoltán fiának a szerző: „Jöjj, fiam, lássad: így fest az ábra. / A históriák így érnek véget. / Az

íveket az Úr anygala írja, / de sokra a Sátán lehel pecsétet.”

A *Változatok a halotti beszédre* harmadik és negyedik egysége már a költői személyiség egyéni problémáit tárja elénk. Az előbbi a halál és az elmúlás borzalmaival szembenézö ember rémálmokkal terhelt keserü gondolatait jeleníti meg, míg az utóbbi egyfajta költői ars poetica, az élet örömeihez ragaszkodó, a mulandó szépségek megörökítésére törekvö alkotó vallomása. Itt olvasható a lírai lélek fájdalomteljes átéléssel sújtó önkifejezésének legszebb leírása: „Ám mellkasom mélyén, ha reng a lélek, / mit a száloptikás kamera sem lát, / azt vérrel lehet csak... Ezért mártom / szívem falába olykor a pennát”. A költö lelke megremeg ugyan az elmúlás gondolatától, ám papírra veti élményeit, a fontosnak tartott értékeket, hogy azokat az utókorra örökítse. Ebben segíti Vári Fábán Lászlót írástehetsége, mely a kortárs magyar irodalom legjobbjai közé emeli öt.

Nemzetünk sorskérdése: hol van az utunk vége, beteljesedik-e a herderi jóslat? Úgy vélem, Vári Fábán László üzenete ebben az útkeresésben is közösségi érvényüvé emelkedik. Ha képesek vagyunk múltunk ismeretét, kultúránkat, értékeinket magas színvonalon átörökíteni az utókorra, hosszú ideig növekedhet még a magyarok nagy „családfája”.

10 Gabriel García MÁRQUEZ: *Azért élek, hogy elmeséljem az életemet*, Budapest, Magvetö kiadó, 2008, 5.

Van Gogh széke